Niyâzî Mısrî'nin Şiirlerinde Peygamberimiz

PROF. DR. MUSA YILDIZ*

Bir Allah dostu ve bir peygamber âşığı olan Niyâzî Mısrî (1618–1694)'nin divanında (Kenan Erdoğan, Ankara 2008) peygamberimizle ilgili dört Türkçe ve üç Arapça şiiri yer almaktadır. Ayrıca İmâm Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde/Bür'e'sine yaptığı tesbî' baştan sona peygamberimizle ilgilidir.

Türkçe şiirlerinin birincisi "der-beyân-ı Hazret-i Muhammed aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

1. Yine dil na'tunı söyler Muhammed
Dil ü cân mülkini toylar Muhammed

2. Ne kâdirven seni medh itmege ben
Kemâhî medhi hak eyler Muhammed

3. Sen ol sultân-ı kevneynsin ki mahlûk
Senün medhünde âcizler Muhammed

4. Giyüp hil'at-i «levlâk»i boyuna
Düşüpdür sâye serviler Muhammed

5. Alur şems ü kamer nûrı yüzünden
Saçun ve'l-leyl-i yeldâlar Muhammed

6. Kaşundur «kâbe kavseyni ev ednâ»
Deründen açılur güller Muhammed

7. Boyun egmiş turur çeşmüne hayrân
Çemen sahnında sünbüller Muhammed

8. Lebün la'l ü dehânun ma'den-i dür
Lisânun vahy-i hak söyler Muhammed

9. Şu vaktin kim çıkup gezdün semâyı
Bulup hazretde rif'atler Muhammed

10. Kamu ervâh-ı peygamber hem melâik
Seni iclâle geldiler Muhammed

11. Seni şâh-ı ilim kılup ol anda
Kamusı ümmet oldılar Muhammed

12. Niçün olmayalar ümmet ki Hakk'un
Rızâsın sende buldılar Muhammed

13. Ne noksan ire câhuna kılursan
Niyâzî'ye şefâatler Muhammed

Bu şiirde Niyâzî Mısrî, Peygamber Edendimizi «Levlâke levlâke lemâ halektu'l-eflâk (Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım)» hadîs-i kudsîsine atıf yaparak, güneş ve ayın ışığını Hz. Muhammed (sav.)'in yüzünden aldığı, saçları zifiri karanlık gece gibi olduğu, kaşı «fe kâne kâbe kavseyni ev ednâya (O kadar ki birleştirilmiş iki yay arası kadar, hatta daha da yakın. Necm Suresi, 53/9)» benzediği, derisinden güllerin açtığı, dudakları kıpkırmızı, ağzı inci madeni, dili Allah'ın vahyini söyleyen, bütün ruhların, peygamberlerin ve meleklerin saygı gösterdiği ve ilmin sultanı olduğu şeklinde tasvir eder.

İkinci Türkçe şiiri "der medh-i Resûl aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Togdı ol sadr-ı risâlet basdı arş üzre kadem
Saldı ol nûr-ı nübüvvet pertevin fevka'l-ümem

2. Çalınup tabl-ı beşâret geldi şâh-ı enbiyâ
Gulgule toldı cihâna kondı ol sâhib-alem

3. Nûr-ı vechinden alındı encüm ü şems ü kamer
Bahr-ı ilminden bilindi hikmet-i levh u kalem

4. Merhabâ yâ Mustafâ ey nûr-ı ayn-i asfiyâ
Merhabâ ey sâhibü'l-mirâcı fî dâci'z-zulem

5. Gelmeyeydün âleme sen halk olınmazdı cihân
Dostlıgına yaradıldı ey nebiyy-i muhterem

6. Biz günehkâr ümmete sen şâhı irsâl eyledi
Hamdülillâh sana ümmet eylemiş ol zî-kerem

7. Yâ Resûlallâh şefâat kıl Niyâzî mücrime
Şol zamân kim baş açık yalın ayak kan aglayam

Bu ikinci şiirde de şair, Hz. Peygamberi doğduğunda peygamberlik nurunun insanların üzerine yansıdığı, yıldızlar, güneş ve ayın ışığını yüzünün nurundan aldığı, bütün ilimlerin onun ilim denizinden alındığı, sûfîlerin göz nuru, karanlık gecede mirâcın sahibi, dostluğundan dolayı dünyanın yaratıldığı şeklinde tasvir eder.

Üçüncü Türkçe şiiri "der na't-ı Resûl aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ol cihânun fahrinün sırrına kurbân olayum
Hutbe-i levlâk inen şânına kurbân olayum
«Kâbe kavseyni ev ednâ»sına kurbân olayum
Ben anun ilmile irfânına kurbân olayum
Ben anun esrâr-ı mirâcına kurbân olayum

2. Ol Ebûbekr ü Ömer Osmân Alî dört yârıdur
Ol risâlet bâgınun anlar gül-i gülzârıdur
Cümle ashâb-ı hidâyet râhınun envârıdur
Ben anun âline ashâbına kurbân olayum
Ben anun ashâb u ahbâbına kurbân olayum

3. Ol Hasan hazretlerine zehr içürdi eşkıyâ
Hem Hüseyin oldı susuzlukdan şehîd-i Kerbelâ
İkisidür asl u nesl-i cümle âl-i Mustafâ
Ben anun âline evlâdına kurbân olayum
Ben anun evlâd u ensâbına kurbân olayum

4. Cümle ümmetden hayırlıdur o şâhun ümmeti
Ümmetine cümleden artuk ider Hak rahmeti
Enbiyâ anunla buldı bunca lûtf u izzeti
Ben anun lûtfına ihsânına kurbân olayum
Ben anun envâ-ı eltâfına kurbân olayum

5. Her ne denlü enbiyâ vü mürselîn kim geldiler
Ümmeti olmaklıgı Hak'dan temennâ kıldılar
Evliyâ ana Niyâzî kul u kurbân oldılar
Ben anun ayagınun tozına kurbân olayum
Yolına gidenlerün izine kurbân olayum

Bu üçüncü şiirde de Niyâzî Mısrî, Peygamber Efendimizi cihanın fahri, «Levlâk» hitâbının muhatabı, «fe kânekâbekavseyni ev ednâ» ya mazhar olan, ilim ve irfan sahibi, miraç sırlarıyla donatılmış, ümmetinin bütün ümmetlerden daha hayırlı olduğu, onun ümmetine Allah'ın diğer ümmetlerden daha çok merhamet edeceği, peygamberlerin ondan dolayı bütün lütuf ve izzetleri buldukları, bütün peygamberlerin onun ümmeti olmayı temenni ettikleri ve bütün velilerin ona kurban oldukları şeklinde tasvir eder.

Dördüncü Türkçe şiiri "der na't-ı Resûl aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Zuhûr-ı kâinâtun ma'denisin yâ Resûlallâh
Rumûz-ı küntü kenzün mahzenisün yâ Resûlallâh

2. Beşer dinen bu âlemde senün sûretle şahsundur
Hakîkatde hüviyyetde degilsin yâ Resûlallâh

3. Vücûdun cümle mevcûdâtı nice câmi oldıysa
Dahi ilmün muhît oldı kamusın yâ Resûlallâh

4. Dehânun menba-ı esrâr-ı ilm-i min ledünnîdür
Hakâyık ilminün sen mahremisin yâ Resûlallâh

5. Ne kim geldi cihâna hem dahi her kim geliserdür
İçinde cümlenün ser-askerisin yâ Resûlallâh

6. Cihân bâgında insân bir şecerdür gayrılar yaprak
Nebîler meyvedür sen zübdesisin yâ Resûlallâh

7. Şefâat kılmasan varlık Niyâzî'yi yog iderdi
Vücûdı zahmınun sen merhemisin yâ Resûlallâh

Bu dördüncü şiirde de şair, Hz. Peygamberi kâinatın ortaya çıkışının madeni, «küntü kenzen (gizli bir hazineydim)»in mahzeni, insanların bu dünyada şahsının sureti, hakikatte bu hüviyette olmadığı, varlığı bütün varlıkları içine aldığı gibi ilmi de bütün ilimleri ihtiva ettiği, ağzını ledün ilminin sırlarının kaynağı, hakikat ilminin mahremi, dünyaya gelenlerin ve geleceklerin yöneticisi, insan bir ağaç, diğerleri yaprak, bütün peygamberler meyve, Hz. Muhammed ise bütün bunların en iyi tarafı (zübdesi), yaralarının merhemi şeklinde tasvir eder.

Niyâzî Mısrî'nin bu dört Türkçe şiirinin yanında divanında yer alan on altı Arapça şiirinden üçü de Hz. Peygamberle ilgilidir. Bu üç şiirden birincisi şudur:

1. Ve ba'de hamdi'l-ilâhi ‹ale'n-Nebiyyi's-salât
Muhammed Mustafâhu ve huve efdalunâ

2. Ve âlihi›t-tayyibîne ve sahbihi't-tâhirîn
Ensâru dîni mubîn ve kulluhum hayrunâ

3. Summe's-salâtu'ale'l-velî min Hâşim
Summiye ismu Nebiyyi'llahi akvemunâ

Niyâzî Mısrî, divanında dört Türkçe şiir ve üç Arapça şiir olmak üzere toplam yedi şiirini Hz. Peygamber sevgisine ve onun tasvirine ayırmıştır

4. Ve dînuhu hayru dîni'llahi muntasiran
Ve seyfuhuli-'azîmi'l-kufli mufettihunâ

5. Ve ilmuhu ilmunâ ve hukmuhu hukmunâ
Ve 'adluhu 'adlunâ makâmuhu misrunâ

(1. Allah'a hamddan sonra en faziletlimiz olan peygamberimiz Muhammed Mustafa'ya salat olsun.)

(2. Güzel ahlâk sahibi ailesine, temiz ashabına, hepsi de en iyilerimiz olan apaçık dinin yardımcılarına salat olsun.)

(3. Sonra salat Hâşim kabilesinden Allah'ın peygamberi diye isimlendirilen veliye olsun ki o bizim en doğrumuzdur.)

(4. Onun dini zafer kazanma bakımından Allah'ın dinlerinin en hayırlısı ve kılıcı da en büyük kilitler için anahtarımızdır.)

(5. Onun ilmi bizim ilmimiz, kararı bizim kararımız, adaleti bizim adaletimiz ve makamı bizim şehrimizdir.)

Arapça şiirlerinin birincisinde Niyâzî Mısrî, Hz. Peygamberi Hâşim kabilesinden Allah'ın peygamberi diye isimlendirilen veli, bizim en doğrumuz, dinini zafer kazanma bakımından Allah'ın dinlerinin en hayırlısı, kılıcını en büyük kilitler için anahtarı, ilmini insanların ilmi, kararını insanların kararı, adaletini insanların adaleti ve makamını insanların şehri şeklinde tasvir eder.

Niyâzî Mısrî'nin peygamber tasviriyle ilgili ikinci Arapça şiiri şudur:

Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün
1. Kad eşrakati'd-dunyâ bi'ş-şemsi ve Mevlânâ
Fe'ş-şemsu lehâ bedrun ve'l-bedru suveydânâ

2. Ve'l-bahru lenâ katrun ve'l-katru lenâ bahru
Ve'd-durru lenâ necmu ve'n-necmu sureyyânâ

3. el-İlmu bilâ dersin ke'l-'arşi bilâ kursin
Fe's-sadru lehâ levhun ve'l-levhu muhayyânâ

4. Ve'l-ilmu lehâ hâlun ve'l-hâlu lehâ vaslu
Ve'l-vaslu lehâ cezbu ve'l-cezbu himyânâ

5. *Men kâne lehu şevkun ev a'taşe ‹aşka*
Fe'lye'tihi atşâne seyerci'u reyyânâ

6. ez-Zilletu sultânî ve'l-vuslatu 'irfânî
Men kâne bihi hayyen fehve bihi ahyânâ

7. Kad eşraka Muhyi'd-dîn ze'l-kalbi bi-hâze'd-dîn
İzâ câ'eke yâ Mısrî ke'ş-Şemsi li-Mevlânâ

(1. Dünya, güneş ve efendimizle aydınlandı; güneşin bir dolunayı vardır, o dolunay da bizim göz bebeği-

mizdir.)

(2. Deniz bizim için bir damla, bir damla bizim için denizdir; inci bizim için yıldız, yıldız ise bizim süreyyamızdır (Ülker yıldızımızdır).

(3. Dersi olmayan ilim, kürsüsü olmayan arş gibidir; gönül o ilmin yazı tahtası, o yazı tahtası ise bizim simamızdır.)

(4. İlmin hâli, hâlin vuslatı vardır; vuslatın da cezbesi vardır, cezbe de bizim koruyucumuzdur.)

(5. Kimin şevki varsa veya aşka susamışsa, susamış olarak ona (peygambere) gelsin, suya kanmış olarak dönecektir.)

(6. Zillet benim gücüm, vuslat benim irfanım; kim onunla (peygamberle) diri ise, onunla bizi diriltir.)

(7. Ey Mısrî! Muhyiddin(-i Arabî), Mevlânâ'nın Şems'i gibi sana geldiğinde bu kalbi bu din ile aydınlattı.)

Arapça şiirlerinin ikincisinde şair, Hz. Peygamberi; dünya, güneş ve Hz. Muhammed (sav.)'le aydınlandığı, güneşin bir dolunayı olduğu, o dolunayın da insanların göz bebeği olduğu, aşka susamış olarak ona gelenin aşka kanmış bir hâlde geriye döneceği, kim onunla diri ise diğer insanları da dirilteceği şeklinde tasvir eder.

Arapça olarak kaleme aldığı üçüncü şiir ise şudur:

1. Kunnâ zevâte'r-ruşdi nilnâ hayâte'l-ebed
Lemmâ bedâ min Ahmede envâra sırri's-Samed

2. Rasûlunâ Muhammed Habîbunâ Muhammed
Şefî›unâ Muhammed kad câ'enâ bi'l-meded

3. Şehru›s-siyâmi kad etâ bi'l-cûdi min bahri'l-'atâ
Ehlen ve sehlen merhaben envâra sırri's-Samed

4. Rasûlunâ Muhammed Habîbunâ Muhammed
Şefî›unâ Muhammed kad câ'enâ bi'l-meded

(1. Rüşt sahibi idik, Samed sırrının nurları Ahmed (s.a.v.)'den ortaya çıkınca ebedî hayata ulaştık.)

(2. Peygamberimiz Muhammed, sevgilimiz Muhammed, şefaatçimiz Muhammed bize yardımcı olmak üzere gelmiştir.)

(3. Oruç ayı ihsan denizinden cömertlik getirmiştir; hoş geldin, merhaba Samed sırrının nurları!)

(4. Peygamberimiz Muhammed, sevgilimiz Muhammed, şefaatçimiz Muhammed bize yardımcı olmak üzere gelmiştir.)

Arapça şiirlerinin üçüncüsünde Niyâzî Mısrî, Hz. Peygamberi Samed olan Allah'ın sırrının nurları onda ortaya çıkınca ebedî hayata ulaştıkları, Hz. Muhammed'in peygamber, sevgili, şefaatçi ve insanlara yardımcı olmak üzere geldiği şeklinde tasvir eder.

Niyâzî Mısrî'nin peygamber tasvirlerinin yer aldığı müstakil bir şiiri de İmâm Bûsirî (1212-1296)'nin Kasîde-i Bürde/Bür'e'sine yazdığı tesbî'dir (Musa Yıldız, Kasîde-i Bürde Tesbî'i, H Yayınları, İstanbul 2010).

161 bendlik bu tesbî', İmâm Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'sindeki sıralamaya uyularak Niyâzî Mısrî tarafından yapılmıştır. Aynı vezin (Arûzun Basît bahri/ mustef'ilun, fâ'ilun, mustef'ilun, fâ'ilun), aynı kâfiye (meksûrmîm) ve aynı anlam bütünlüğü içinde Niyâzî Mısrî tarafından yazılan bu tesbî' de on bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla şu şekildedir:

1. Peygamber (s.a.v.)'e Âşık Olma (Nesîb, 1-12),
2. Nefsin İsteklerine Karşı Çıkma (13-28),
3. Peygamber (s.a.v.)'e Övgü (29-58),
4. Peygamber (s.a.v.)'in Doğumu (59-71),
5. Peygamber (s.a.v.)'in Mucizeleri (72-87),
6. Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri (88-104),
7. Peygamber (s.a.v.)'in Mirâcı (105-117),
8. Peygamber (s.a.v.)'in Mücadelesi (118-139),
9. Allah (c.c.)'tan Mağfiret ve Peygamber (s.a.v.)'den Şefaat Dileme (140-151),
10. Münâcât ve İhtiyaçları Arz Etme (152-161).

Niyâzî Mısrî'nin Kasîde-i Bürde tesbî'i şu şekilde başlar:

Muhammedun câ'e bi'l-âyâti ve'l-hikemi
Mubeşşiran ve nezîran cumlete'l-umemi
Ve muhbiran bi-'uhûdi'l-halkifi'l-kidemi
Ve mûsilen habera'l-ahbâbifi'l-Haremi
Fe kultu li'l-kalbi lemmâ tâşe min elemi
E min tezekkuri cîrânin bi-Zî selemi
Mezecte dem'an cerâ min mukletin bi-demi

(Muhammed deliller ve hikmetlerle geldi,
Uyararak hem de müjdeleyerek milletleri,
Haberler getirerek eskilerin zamanından,
Aktarıp Harem-i Şerifteki dostların haberlerini,
Onun acısıyla kıvranan kalbime dedim ki:
Selem'deki komşuları hatırlayıp da mı,
Karıştırdın gözlerden akan kana gözyaşını?)

Sonuç olarak Niyâzî Mısrî, divanında dört Türkçe şiir ve üç Arapça şiir olmak üzere toplam yedi şiirini Hz. Peygamber sevgisine ve onun tasvirine ayırmıştır. Bunların yanında İmâm Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'sine yazdığı tesbî'i, baştan sona on bölüm hâlinde kaleme aldığı, her bendine Muhammed ismiyle başladığı müstakil bir peygamber tasviri şiiridir. Yani toplam 1127 mısradan oluşan 161 bendlik bu tesbî'in 322 mısrası İmam Busîrî'ye ait olmakla birlikte 805 mısrası Niyâzî Mısrî tarafından kaleme alınmıştır.

Kendilerini vefatlarının 323. sene-i devriyesinde rahmet ve minnetle anıyorum.

(*) Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı (ymusa@gazi.edu.tr).